

Český jazyk

Maturitní otázky z mluvnice

© Martin Kantor
2003

Maturitní otázky z mluvnice

Obecné poznatky o jazyce:

Aby se lidé mezi sebou mohli dorozumět, museli si vytvořit kód, kterému by rozuměl jak autor informace, tak její příjemce. Nejstarší způsob dorozumívání pomocí skřeků a posunků byl velmi nejednoznačný. Postupně lidé vytvořili jazyk.

Jazyk - je nejdokonalejší a nejužívanější prostředek lidského dorozumívání.

Jazykověda (lingvistika) a její disciplíny:

Je věda, která zkoumá a popisuje jazyk a jeho užívání.

GRAMATIKA (MLUVNICE) - popisuje mluvnickou stavbu jazyka.

- **Hláskosloví** - zabývá se zvukovou stránkou jazyka a grafickým zaznamenáním.
  - **Fonetika** - je jazyková disciplína, která se zabývá zvukovou stavbou jazyka. Vymezuje nejmenší jednotky lidské řeči - hlásky. Př. slovo *kolo* obsahuje hlásky - *k, o, l, o*.
  - **Fonologie** - zabývá se zvuky lidské řeči. Př. Písmeno *n* se vyslovuje ve slově *maminka* než ve slově *ráno*.
  - **Ortofonie** - popisuje správnou artikulaci hlásek
  - **Ortoepie** - stanovuje pravidla spisovné výslovnosti
  - **Ortografie (pravopis)** - určuje pravopisná pravidla. Závazná pravidla o psaní slov a užití znamének jsou uložena v *Pravidlech českého pravopisu*.
- **Tvarosloví (morfologie)** - popisuje vnitřní stavbu slovních tvarů, slovní druhy
- **Syntax (skladba)** - zkoumá stavbu vět a souvětí

LEXIKOLOGIE - nauka o slovní zásobě

- **Slovotvorba** - popisuje tvoření slov
- **Sémantika** - nauka o významu slov
- **Etymologie** - zkoumá původ slov
- **Onomastika** - hledá původ vlastních jmen
- **Lexikografie** - nauka o slovnících

STYLISTIKA - nauka o slohu

Národní jazyk:

Je souhrn výrazových a významných prostředků, jež používají příslušníci jednoho národa nebo etniky, které pojí historická, společenská a kulturní sounáležitost. Čeština je jazykem mnohovrstevnatým.

Útvary národního jazyka:

Spisovné útvary národního jazyka:

- **Spisovná čeština** - spisovný jazyk je jazykem státních a jiných dokumentů, jazyk užívaný ve školách, médiích, úřadech. Vznikla na základě středočeského nářečí, a je reprezentativním útvarem pro český národ.
- **Hovorová čeština** - je mluvená podoba spisovné češtiny. Používá se v běžné komunikaci

Nespisovné útvary národního jazyka:

- **Nářečí (Dialekt)** - je nespisovný útvar národního jazyka užívaný jen na určité části území.
  - Česká
  - Středomoravská (*hanácká*)
  - Moravskoslovenská (*východomoravská*)
  - Slezská (*lašská*)
- **Nadnářeční útvary (Interdialekt)** - je nespisovný útvar národního jazyka, který vznikl postupným stíráním rozdílů mezi jednotlivými nářečními. K nadnářečním útvarům patří *obecná hanáckina*, *obecná laština*, *obecná moravská slovenština*, a především *obecná čeština*.
- **Profesionální mluva** - (profesionální slang) je mluva skupiny zaměstnanců (určitého povolání), kteří při práci užívají zvláštních termínů.
- **Slang** - je soubor slov a fází užívaných skupinou lidí, které spojují stejné zájmy (mluva zájmových skupin).
- **Argot** - je mluva společenské spodiny (zlodějů, prostitutek, narkomanů...). Cílem je utajit informaci.

Indoevropské jazyky:

Jsou zeměpisně nejrozšířenější jazykovou rodinou na světě.

- **Indoiránské jazyky**
- **Románské jazyky** - *italština, španělština, portugalština, francouzština, rumunština*
- **Germánské jazyky** - *němčina, angličtina, holandština, švédština, norština, islandština, dánština*
- **Keltské jazyky**
- **Baltské jazyky**
- **Arménština**
- **Řečtina**
- **Albánština**
- **Slovanské jazyky** - jejich základním rysem je ohýbání (skloňování, časování).
  - **západoslovanské** - *čeština, slovenština, polština*
  - **východoslovanské** - *ruština, ukrajinština*
  - **jihoslovanské** - *slovinština, makedonština, bulharština, srbština, chorvatština, staroslověnština*

Nejdůležitější změny ve vývoji českého jazyka:

Spisovná čeština se v jednotlivých obdobích vyvíjela v souladu s vývojem české společnosti. Spolu se změnami v jazyce dochází i k vývoji českého pravopisu.

- **Pravopis spřežkový** - hlásky, které měla čeština oproti latině navíc, se označují spřežkami, tj. spojením dnou či více latinských písmen (např. *prziyal = přijal, czas = čas*)
- **Pravopis diakritický** - zavedl Jan Hus v 15. století. Spřežky jsou nahrazeny písmeny s diakritickými znaménky - *nabodeničkem dlouhým* pro délku samohlásky (dnešní čárka) a *nabodeničkem krátkým* pro měkkost souhlásky (dnešní háček).

Nejvýznamnější osobnosti české jazykovědy:

- **Konstantin** (Cyrilem) a **Metoděj**. Byly pozváni na Velkou Moravu knížetem Rastislavem. *Staroslověnština* - nejstarší spisovný jazyk slovanský, jenž zapsali obe bratři v 9. st.
- **Jan Hus** zavedl prvopis diakritický (15. století). Zásady zapsal do knihy **O českém pravopise**.
V době Národního obrození začíná nové období spisovné češtiny - psaly se obrany jazyka, mluvnice, slovníky.
- **J. Dobrovský** - zakladatel české a slovanské jazykovědy, ustálil dramatickou normu (Zevrubná mluvnice jazyka českého, slovník německo - český).
- **J. Jungman** - Zasloužil se o sepsání a obohacení slovní zásoby (5ti dílný česko - německý slovník).

Mezi jazykovědce 20. st. patří:

- **František Daneš**

Vývojové tendence češtiny v současnosti:

Se společenskými změnami souvisí i vývoj jazyka. Obecně platí, že **nejrychleji se mění slovní zásoba**.

- **Internacionalizace** - jsou přejímána cizí slova (např. *manažer, surfovat, puzzle, laser, ...atd.*)
- **Demokratizace** - spisovná čeština se rozšiřuje vlivem lepšího vzdělání společnosti, zvyšuje se jazyková úroveň
- **Intelektualizace** - dochází k přesnému vyjádření složitých myšlenek, zdokonaluje se užití jazykových prostředků

Norma a kodifikace:

Abychom se navzájem dorozuměli, musí být jazyk ustálený a jednotný. Podobně, jako existují třeba uznávané a závazné zvyklosti v lidském chování, má takovou normu i jazyk.

Jazyková norma (zvyklost) - je souhrn ustálených jazykových prostředků a závazných způsobů jejich užívání.

Kodifikace - je zpracování jazykové normy, zachycené v oficiálních příručkách.

Základní kodifikační příručky:

- **Pravidla českého pravopisu**
- **Slovník spisovné češtiny**
- **Česká mluvnice** (Havránek a Jedlička)

Získávání a zpracování informací:

Spolu s rozšiřováním lidského vědění, obohacováním poznatků se objevila potřeba nalézt rychle informace. První *teorie informace* se objevily již na přelomu 40. a 50. let 20. st.

Informatika - vědní disciplína, která se zabývá strukturou, vlastnostmi, zpracováním a využitím informace. Snaží se přenést co největší množství informací s co nejmenším zkrácením.

Možností, jak získat v současné době informace, je stále více. Kromě odborných přednášek, televize a rozhlasu jsou nejdůležitějším zdrojem informací:

- **Internet** - celosvětová počítačová síť. Je zdrojem informací a služeb ze všech oborů lidského vědění
- **Knihovny** - instituce, které půjčují literaturu, poskytují bibliografické údaje (o obsahu a kvalitě knihy, o autorovi, o roce a místě jejího vydání). V knihovně se vyhledává pomocí *katalogizačních listků*, které jsou dnes zastoupeny počítačovými programy.

Při studii textu využíváme:

- **Obsah** - přehled kapitol, oddílů s uvedením čísla stránky. Bývá na začátku i na konci knihy.
- **Rejstřík** - abecední seznam jmen či termínů použitých a vysvětlených v textu s uvedením čísla stránky. Je na konci knihy.
- **Resumé** - obsah či výťah z textu opatřený shrnutím a objasněním cíle a zdůvodněním účelu textu. Nachází se většinou na konci odborných knih, studií a diplomových prací. Bývá cizojazyčné.

Při studii textu pořizujeme záznamy:

- **Bibliografické údaje** - obsahují autora knihy, název, místo a rok vydání
- **Výpisek (excerptum)** - doslovně vypisuje část textu (větu, myšlenku), která je po stránce obsahové či formulační příznačná pro daný text.
- **Osnova** - je v heslech, vystihuje tematické složky textu tak, jak na sebe navazují.
- **Výťah (konspekt)** - rozšiřuje osnovu o poznámky k obsahu. Musí být přehledný, má vystihnout nadřazenost, podřazenost či souřadnost částí celku. Využíváme v něm zkratky, dvojtečky, pomlčky, závorek, jednotlivé části označujeme číslicemi, velkými a malými písmeny. Lze využít odkazů k jiné literatuře.

Soustava českých hlásek:

- **Samohlásky** - jsou tóny. **Krátké** (*a, e, i, o, u*), **dlouhé** (*á, é, í, ó, ú*)
- **Souhlásky** - jsou šumy. **Znělé**, **neznělé** a **párové**

Základní pravopisné jevy:

Podrobné poučení o všech pravopisných jevech najdeme v *Pravidlech českého pravopisu (PČP)*. Poslední úprava provedena v roce 1993.

Psaní *i/í* nebo *y/ý* v kořenech slov:

- *y* po tvrdých souhláskách **h, ch, k, r, d, t, n** (např. *tykev*)
- *i* po měkkých souhláskách **ž, š, č, ř, d', t', ň** (např. *říkat*)
- po obojetných souhláskách **b, f, l, m, p, s, v, z** se většinou píše *i* (např. *zimní*); u vyjmenovaných slov se píše *y*.
  - **Přehled vyjmenovaných slov s y, ý po obojetných souhláskách uvnitř slova**
  - B** - být, bydlet, obyvatel, byt, příbytek, nábytek, dobytek, obyčej, bystrý, bylina, kobyla, býk, Přibyslav, Zbyněk
  - L** - slyšet, mlýn, blýskat se, polykat, plynout, plýtvat, vzlykat, lysý, lýtko, lýko, lyže, pelyněk, plyš
  - M** - my, myslit, mýlit se, hmyz, myš, hlemýžď, mýtit, zamykat, smýkat, dmýchat, chmýří, nachomýtnout se, Litomyšl
  - P** - pýcha, pytel, pysk, netopýr, slepýš, pyl, kopyto, klopýtat, třpytit se, zpytovat, pykat, pýr, pýřit se, čepýřit se
  - S** - syn, sytý, sýr, syrový, sychravý, usychat, sýkora, sýček, sysel, syčet, sypat
  - V** - vy, vysoký, výt, výskat, zvykat, žvýkat, vydra, výr, vyžle, povyk, výheň, a slova s předponou *vy-*, *vý-*
  - Z** - brzy, jazyk, nazývat, Ruzyně

Psaní *i/í* nebo *y/ý* v předponách a příponách:

- *y* se píše jedině v předponě *vy/vý* a v příponě *-yně*, v ostatních případech je vždy *i* (např. *výraz, sportovkyně, brzičko, včelín*)

Psaní *i/í* nebo *y/ý* v koncovkách:

- u podstatných jmen se řídí vzory (např. *i* v 7. p. mn. č. žen. *ženami, kostmi*; *i* ve 3. p. j. č. muž. živ. *pánovi, psovi*; *y* ve všech tvarech přídavných jmen přivlastňovacích - *otcových*, kromě 1. p. mn. č. muž. živ. *bratrovi přátelé* apod.)
- slovesa v přítomném čase mají vždy *i* (např. *vozím, trápíte*)
- psaní *i/y* v přičestí minulém se řídí podle shody podmětu s přísudkem, *i* pro podmět rodu mužského životného (*psi štěkali*), *y* pro podmět rodu mužského neživotného a ženského (*dny mījely, vrány létaly*); střední rod má v přičestí *a* (*měst vzkvétla*)

Psaní *bě, vě, mě/bje, vje, mně, pě*:

- **bje, vje** píšeme tehdy, pokud je **b, v** součástí předpony a kořen začíná skupinou **je** (např. *ob-jev, v-jezd*), jinak píšeme **bě, vě** (např. *oběd, věno*)
- **mně** píšeme, je-li v příbuzném slovu nebo jiném tvaru **n/ň** (*rozumný-rozumně*)
- zájmeno **já** má ve 2. a 4. p. **mě/mne** (jako *tebe*), ve 3. a 6. p. **mně/mi** (jako *tobě*)
- **pě** se píše vždy bez **j** (např. *zpěv, pěnkava*)

Psaní předložek *s/ se, z/ ze, předpon s-, z-, vz-* :

- předložka *s/se* se pojí se 7. p. (*s láskou*), předložka *z/ze* se pojí s 2. p. (*z lesa*)
- předpona *s-* se píše při vyjádření směru dohromady (*shluk*), shora dolů (*sklopit*), z povrchu pryč (*smazat*) a některých ustálených případech (*strávit, skončit*)
- předpona *z-* se píše při vyjádření dokončeného děje (*zlomit*), změny stavu (*zčervenat*) a v některých ustálených případech (*způsob, zkouška*)
- předpona *vz-* se píše zejména pro směr nahoru (*vzkypět*)

Velké písmeno:

- u vlastních, osobních i zeměpisných jmen (např. *Jiří z Poděbrad, Evropa, Říp*), u jmen jedinečných (organizací, dokumentů, událostí, např. *Severoatlantická aliance, Zákoník práce, Vánoce*)
- jako vyjádření úcty k osobě, věci (např. *Vaše Excellence*)
- na začátku věty

Psaní čárek: čárkou oddělujeme:

- uvnitř věty jednoduché souřadně spojené výrazy, pokud nejsou spojeny spojkami **a, i, nebo, ani, či** v poměru slučovacím
- uvnitř souvětí souřadné spojení vět hlavních nebo vět vedlejších, pokud nejsou spojeny spojkami **a, i, ani, nebo** v poměru slučovacím

Slovní zásoba:

Slovní zásoba čeština obsahuje kolem milionu slov. Slovní zásoba člověka se dělí na:

- **Aktivní** - slova, která jedinec nejen zná, ale také je bez problémů užívá (asi tak 5 až 8 tisíc slov)
- **Pasivní** - slova, kterým sice jedinec rozumí, ale sám je neužívá (v průměru 40 tisíc slov)

Pojmenování a slovo:

Chceme-li pojmenovat nějaký jev (předmět, situaci, atd.), přiřadíme mu jazykový výraz. Nejčastějším prostředkem pojmenování je **slovo** (je ustálená jednotka jazyka, které je tvořena skupinou hlásek, a má vlastní význam).

Vrstvy slovní zásoby:

- **Slova spisovná** - jsou hovorová (*kluk, holka*), knižní, odborná (termíny) a básnická
- **Slova nespisovná** - pocházejí z obecné češtiny, nářečí, profesní mluvy, slangu a argotu

Dobové zabarvení:

slova historická (popisují již neexistující skutečnost), **slova zastaralá** *archaismy* (dnes jsou nahrazeny novými slovy), **slova nová**

Změny slovní zásoby:

Slovní zásoba se neustále proměňuje. Slova z jazyka mizí, zanikne-li skutečnost, kterou označovala, jiná slova vznikají spolu s rozvojem lidského poznání.

Základním způsobem obohacování slovní významu je **přenášení významu**:

- **Metafora** - je přenesení na základě vnější podobnosti předmětu. Příklad slovo *zebra* označuje zvíře - bylo přeneseno i na přechod pro chodce, vyznačený pruh na silnici.
- **Metonymie** - je přenesení pojmenování na základě věcné, vnitřní souvislosti předmětů. Příklad spojení *vypít sklenici* znamená vypít tekutinu ve sklenici.
  - **Synekdocha** - druh metonymie, při níž se zaměňuje pojmenování celku a části. Pojmenování části se přenáší na celek (například *kolo* jako součást i jako jízdní kolo), pojmenování celku se přenáší na část (například *angrešt* jako rostlina i plod)

Slova a jejich významy:

Jedno slovo může označovat jednu skutečnost, ale i více předmětů. Proto rozlišujeme slova:

- **Jednoznačná** - mají jen jeden význam (zvláště odborné názvy, vlastní jména, například *Krkonoše, sasanka*, ale i některá běžná slova, například *mládež*)
  - **mnohoznačná** - mají více významů

- **Mnohoznačnost** - je jev, kdy slovo má vedle svého základního významu jeden či více významů druhotných

Od mnohoznačnosti je třeba odlišovat **Homonymii** (souzvučnost):

- **Homonyma (slova souzvučná)** - jsou slova, která znějí stejně, ale mají odlišný význam a původ. Příklad slovo *raketa* - označuje *létající stroj, tenisovou raketu*
- **Synonyma (slova souznačná)** - jsou slova, která mají různou formu, ale stejný nebo podobný význam, označují stejnou skutečnost. Příklad *dům - budova - stavba - stavení - barák - vila*
- **Antonyma (slova opačného významu)** - jsou slova, která jsou významově opačná. Označují jevy stejného druhu, ale opačného významu. Příklad *černý - bílý*

Nauka o tvoření slov:

STRUKTURA SLOVA:

Morfém - nejmenší, dále nedělitelná část slova, má vlastní význam. **Dělí se na:**

- **Kořen** - část slova, která vyjadřuje význam slova a je společná všem slovům příbuzným (např. **-vod-** je kořenem pro slova *vod-a, vod-árna, po-vod-í, vod-ník*)
- **Přípona** - morfém, který stojí za základem slova (např. **-ník** ve slově *vod-ník*)
- **Koncovka** - část slova, která se mění při ohýbání (určuje pád u jmen a osobu u sloves). Slovo ji nemusí vždy obsahovat.
- **Předpona** - morfém, který stojí před základem, na začátku slova (např. **po-** ve slově *po-vod-í*)

Kmen - část slova, která vznikne oddělením koncovky.

Slovotvorný základ - je ta část slova základového, která je základem pro vytvoření slova nového. Př. slovo *nazelenalý* bylo vytvořeno ze základového slova *zelený*.

ZÁKLADNÍ ZPŮSOBY TVOŘENÍ SLOV:

- **Odvozování** - nejčastější způsob tvoření slov, slova se tvoří za pomoci předpon, přípon a koncovek vznikají **slova odvozená**.
Př. **příponové** - (*ryb-a* → *ryb-ár*); **předponové** (*les* → *pra-les*); **koncovkové** (*trn* → *trn-í*)
- **Skládání** - je tvoření nového slova ze dvou a více slov, vznikají **slova odvozená**
- **Zkracování** - způsob tvoření nových slov ze zkrácených částí základových slov. Vznikají **slova zkratková** (vznikají spojením počátečních hlásek nebo slabik - např. *Čedok* = *Česká dopravní kancelář*, *sitkom* = *situační komedie*) a **zkratky** (vznikají z počátečních písmen např. *ČR* = *Česká republika*, *ČTK* = *Česká tisková kancelář*. Hláskují se po písmenech [*čé-té-ká*]).

Slovní druhy:

TŘÍDĚNÍ SLOV:

1. podstatná jména	Slova ohebná	Skloňují se
2. přídavná jména		
3. zájmena		
4. číslovky		
5. slovesa		
6. příslovce	Slova neohebná	
7. předložky		
8. spojky		
9. částice		
10. citoslovce		

MLUVNICKÉ KATEGORIE (VÝZNAMY):

Všechny ohebné slovní druhy vyjadřují svými tvary význam.

- **Gramatické kategorie jmenné** - vyjadřují všechna jména, tedy podstatná a přídavná jména, zájmena, a ohebné číslovky. Jsou to **pád, číslo a rod**, popř. **životnost**.
- **Gramatické kategorie slovesné** - vyjadřují svými tvary slovesa. Jsou to **osoba, číslo, způsob, čas**, slovesný **rod a vid**.

I. Podstatná jména:

Označují názvy osob, zvířat, věcí, vlastností, stavů a dějů.

Určujeme u nich: pád, číslo, rod, vzor

Rozeznáváme tyto druhy:

- **Konkrétní** - názvy osob, zvířat, věcí
- **Abstraktní** - názvy vlastností, dějů, stavů
- **Obecná** - pojmenovávají jakoukoliv osobu, zvíře, věc jako druh
- **Vlastní** - označují jedinečnou skutečnost (např. *Halas, Psohlavci, Praha*)
- **Pád:**

Pád je prostředek, kterým se vyjadřuje tvarová změna slova. Čeština má 7 pádů, na které se ptáme pádovými otázkami.

1. **kdo, co?**
2. **(bez) koho, čeho?**
3. **komu, čemu?**
4. **koho, co?**
5. **oslovení**
6. **(o) kom, čem?**
7. **(s) kým, čím?**

- **Číslo:**
Číslo odráží realitu, protiklad „jednoznačnosti a mnohoznačnosti“
Jednotné číslo - označuje jednu skutečnost
Množné číslo - označuje více skutečností

Zvláštní skupinu tvoří slova, jejichž počet není totožné s mluvnickým číslem.

- **Hromadná** - mají tvar jednotného čísla, ale významově označují více skutečností téhož druhu (*dříví, kamení*)
- **Pomnožná** - mají tvar množného čísla, ale významově označují jednu skutečnost (*kamna, dveře*)
- **Látková** - mají tvar jednotného čísla, ale označují látku bez ohledu na její množství (*voda, mléko*)

- **Rod:**

Rod Mužský		
Životný	<i>pán</i>	tvrdý
	<i>muž</i>	měkký
	<i>předseda</i>	tvrdý
	<i>soudce</i>	měkký
Neživotný	<i>hrad (les)</i>	tvrdý
	<i>stroj</i>	měkký

Rod Ženský	
<i>žena</i>	tvrdý
<i>růže</i>	měkký
<i>píseň</i>	
<i>kost</i>	

Rod Střední	
<i>město</i>	tvrdý
<i>moře</i>	měkký
<i>kuře</i>	rozšířený
<i>stavení</i>	dlouhý

2. Přídavná jména

Vyjadřují vlastnosti podstatných jmen nebo zpřesňují či jinak vymezují jejich význam. Přídavná jména se shodují s pádem, číslem a rodem určujícího podstatná jména.

Určujeme u nich: pád, číslo, rod, vzor

Stupňování:

- **1. stupeň** - rychlý, hezký, atd..
- **2. stupeň** - (-ejší, -ější, -ší, -í) rychlejší, hezčí, atd..
- **3. stupeň** - (nej-) nejrychlejší, nejhezčí, atd..

3. Zájmena

Zastupují podstatná a přídavná jména nebo na ně ukazují. Skloňují se.

Určujeme u nich: pád, číslo, rod

Bezrodá - já, ty, my, vy, se

Rodová - ten, náš, mladý, jarní

- **Osobní** - já, ty, on, ona, ono, my, vy, oni, ony, ona, zvrtné se
- **Přivlastňovací** - můj, tvůj, jeho, její, náš, váš, jejich, svůj
- **Ukazovací** - ten, tento, tehle, onen, takový, týž, tentýž, sám
- **Tázací** - kdo, co, jaký, který, či
- **Vztažná** - kdo, co, jaký, který, či, jenž
- **Neurčitá** - někdo, něco, některý, nějaký, něčí, kdokoli, cokoli, každý
- **Záporná** - nikdy, nic, nijaký, ničí, žádný

4. Číslovky

Jsou slova číselného významu.

Určujeme u nich: pád

Dělí se na **neurčité** (*tři, pátý, třikrát, ..atd.*) a **určité** (*několik, málo, několikery, ..atd.*). Ty dále rozlišujeme na:

- **Základní** - označují počet. Jeden jako *ten* (*tři, pět*)
- **Řadové** - označují pořadí. Podle vzoru *jarní, mladý* (*třetí, pátý*)
- **Druhové** - označují počet druhů. Podle vzoru *jarní, mladý* (*trojí, paterý*)
- **Násobné** - označují počet opakování děje, **násobnost** (*třikrát, pětkrát*)

5. Slovesa

Vyjadřují děj, činnost, stav nebo změnu stavu.

Určujeme u nich: osobu, číslo, způsob, čas, rod, vid, třídu, vzor

Pomocnými slovesy jsou slovesa:

- **Sponová** - být, bývat, stát se, stávat se (např. *stal se učitelem*)
- **Způsobová** - moci, muset, smět, chtít, mít (např. *chci vyhrát*)
- **Fázová** - vyjadřují jednotlivé fáze děje (např. *začal mluvit, přestává pršet*)

- **Způsob:**
  - **Oznamovací** - skutečnost se pouze konstatuje (*psali, píší*)
  - **Rozkazovací** - jde o rozkaz, aby byl děj uskutečněn (*nes!, ber!*)
  - **Podmiňovací** - děj je uskutečnitelný jen za určitých podmínek (*pracoval bych, pracovali by*)
- **Čas:**
  - **Přítomný** - (*dělám, děláme*)
  - **Minulý** - (*dělal jsem, dělali jsme*)
  - **Budoucí** - (*budu dělat, budeme dělat*)
- **Rod:**
  - **Činný** - podmět je původcem děje (*vidím, viděl jsem, budu vidět*)
  - **Trpný** - podmět není původcem děje (*jsem viděn, byl jsem viděn, budu viděn*)
- **Vid:**
  - **Dokonavý** - vyjadřuje děj ohraničený v minulém nebo budoucím čase (*napsal, napíše*)
  - **Nedokonavý** - vyjadřuje děj probíhající, neohraničený v přítomném, minulém, budoucím čase (*psal, píše, bude psát*)
- **Slovesná třída a vzor:**
Pro určení je třeba převést sloveso do 3. osoby čísla jednotného.

1. třída	-e	tvrdé	nese (nesl), bere (bral)
		měkké	maže (mazal), peče (pekł), umře (umřel)
2. třída	-ne	tvrdé	tiskne (tiskł), mine (minul), začne (začal)
3. třída	-je	tvrdé	kryje (krył), kupuje (kupoval)
4. třída	-í	tvrdé	prosí (prosil), trpí (trpěl), trp!, sází (sázel), sázej!
5. třída	-á	tvrdé	dělá (dělal)

6. Příslovce

Vyjadřují blíže okolnosti děje, stupeň vlastnosti nebo míry předmětu.

Dělí se na **místa** (*kde?, kam?, odkud?*), **času** (*kdy?, odkdy?, jak dlouho?*), **způsobu** (*jak?, jakým způsobem?*), **příčiny** (*proč?, z jaké příčiny?*).

7. Předložky

Vyjadřují ve větě vztah podstatných aj. jmen k jiným větným členům.

8. Spojky

Spojují věty nebo větné členy. Dělí se na **Souřadící** (*a, i, ani, ba, ale, nebo, anebo, buď, ba i, avšak, však*), **podřadící** (*že, aby, protože, poněvadž, jelikož, jestliže, ačkoliv*).

9. Částice

Uzavírají samostatné věty a dodávají jim různé významové a citové odstíny.

10. Citoslovce

Napodobují různé zvuky, vyjadřují nálady, city, nebo vůli mluvčího.

Skladba:

Shoda - člen závislý se shoduje se členem řídícím v pádě, čísle, rodě nebo osobě (*nová sukně - s novou sukni, Můj bratr cvičil. - Moje sestra cvičila.*). Např. *shoda přísudku s podmětem.*

Větný člen - Je nejmenší jednotka větné struktury. Stává se jím každé plnovýznamové slovo, které vstoupí do věty a získá tak svoji větnou funkci.

Základní větné členy - větné členy, jejichž přítomnost je ve větě nutná. Jejich spojení říkáme **základní skladební dvojice**, a jsou to:

- **Podmět**
- **Přísudek**

Rozvíjející větné členy - nemusí věta vždy obsahovat. Členy, které k sobě patří, spolu tvoří **skladební dvojice**, patří k nim:

- **Přívlastek**
- **Předmět**
- **Přísluvečné určení**
- **Doplňk**

- **Podmět:**

Je mluvnicky nezávislý větný člen, který vyjadřuje konatele (původce) děje. Tvarově se shoduje s přísudkem. (např. *Petr pracuje. ; List se chvěje. ; Obilí se mlátí.*) Podmět bývá obvykle v 1. pádě podstatného, přídavného jména nebo zájmena. Může být **vyjádřený, nevyjádřený**.

- **Přísudek:**

Nezávislý větný člen, který vyjadřuje děj, stav, změnu stavu nebo někomu přisuzuje vlastnost. S podmětem se shoduje v rodě a čísle. Základním typem je **přísudek slovesný**, který je vyjádřen určitým typem slovesa (např. *Dítě se směje.*). Dále může být **přísudek slovesně jmenný**, který obsahuje jmennou část. **Sponou** rozumíme určitý tvar slovesa, které nemá samostatný význam (*být, bývat, stát se, stávat se*).

- **Předmět:**

Vyjadřuje, na co se děj orientuje, co je jím zasahováno nebo čeho se týká. Rozvíjí sloveso nebo dějové přídavné jméno, které řídí jeho tvar. Ptáme se na něj pádovými otázkami. (např. *odpověděl matce, schopen msty, odpovědný za sebe*)

- **Přísluvečné určení:**

Vyjadřuje různé okolnosti děje nebo míry. Rozvíjí sloveso, přídavné jméno nebo příslovce, ale není pádově řízeno. **Základní typy jsou:**

- **místa** - *kde?, kam?, odkud?, kudy?* (*Proběhl parkem. Položil sešit na stůl.*)
- **času** - *kdy?, odkdy?, dokdy?, jak často?* (*Přišel večer.*)
- **způsobu** - *jak?, jakým způsobem?* (*Zpívá falešně. Zpívá jako slavík.*)
  - **míry** - *jak?, do jaké míry?* (*Velmi křičel. Křičel jako pominutý.*)
  - **prostředku** - *či pomoci?, pomocí čeho?* (*Psali jsme perem.*)
  - **zřetele** - *vzhledem k čemu?* (*Barvou vlasů. Co se barvy vlasů týče.*)
- **příčiny** (důvodu) - *proč?, z jaké příčiny?, z jakého důvodu?* (*Zemřel hladem. Pro nemoc se nemohl zúčastnit.*)
  - **účelu** - *proč?, za jakým účelem?* (*Odjeli si léčit. Šli si zaplavat.*)
  - **podmínky** - *proč?, za jaké podmínky?* (*v případě nouze, v případě ztráty*)
  - **připustky** - *i přes co? (přes nepříznivé počasí)*

- **Přívlastek:**

Rozvíjí podstatné jméno a přesněji vymezuje jeho význam. Ptáme se na něj **jaký?, který?, čím?**.

- **shodný** - podstatné jméno řídí pád, číslo i rod přívlastku, vše je shodné. Bývá to obvykle přídavné jméno, které stojí před řídícím jménem, např. *nová škola*.
- **neshodný** - pád, číslo ani rod nejsou shodné. Bývá to nejčastěji podstatné jméno ve 2. pádě, které stojí za řídícím jménem, např. *okna budovy, pila z oceli*.
- **holý** - není dále rozvíjen žádným větným členem, např. *krásné vlasy*
- **rozvíjený** - přívlastek je dále rozvíjen jiným větným členem, např. *krátce střižené vlasy*
- **postupně rozvíjející** - dvojice řídícího jména a přívlastku je celá zpřesněna novým přívlastkem, např. *výborní žáci* → *naši výborní žáci* → *všichni naši výborní žáci*; mezi jednotlivými členy se čárka nepíše.
- **několikanásobný** - více přívlastků stojí vedle sebe a rozvíjí totéž řídící jméno, jejich pořadí lze změnit, např. *základní, střední a vysoké školy*, mezi jednotlivými členy se píše čárka, nejsou-li spjaty slučovacími spojkami (*a, i, ani, nebo, či*)

- **Doplňk:**

Vyjadřuje vlastnost podstatného jména za jistého děje nebo mu je dějem vlastnost přisuzována. Závisí na podstatném jméně a slovese. Závisí zpravidla na slovese smyslového vnímání.

Souvětí:

Druhy vět v souvětí:

- **věta hlavní** - není závislá na jiné větě. Nelze se na ni zeptat jinou větou.
- **věta vedlejší** - je závislá na větě řídicí. Připojuje se **spojkou podřadící** (*ale, že, když, atd..*), **vztažným zájmenem** (*kdo, co, který, jaký, čím, jenž*), **vztažným příslovcem** (*kdy, kde*)
- **věta řídicí** - řídí některou větu závislou (může to být věta hlavní i vedlejší).
- **věta závislá** - závisí na větě řídicí (pouze věta vedlejší)

Druhy souvětí:

- **souvětí souřadné** - obsahuje nejméně dvě věty hlavní (na počtu vedlejších vět nezávisí).
- **souvětí podřadné** - obsahuje jednu větu hlavní, a jednu nebo více vět vedlejších, závislých na větách řídicích

Souvětí souřadné:

Obsahuje **nejméně dvě věty hlavní** Např. *Půjdeme, nebo nepůjdeme?*; věty jsou spojeny spojkami souřadícími nebo bez spojek *Půjdeme, nepůjdeme?*

POMĚRY MEZI VĚTAMI:

Souvětí slučovací:

Věty prostě přiřazované, obsahy výpovědí jsou sobě rovné. (**a, i, ani, nebo**)

(A i B je pravda) ○ + ○ + ○

Setmělo se, zvedl se vítr, v dálce bylo slyše hřmění.

Souvětí stupňovací:

Obsah druhé věty je závažnější než obsah první věty. (**ba, dokonce, ba dokonce, ba i, ale i**)

(platí A, ale nadto platí B) ○ ⊥ ○

Nevěřili mu, ba pokládali za lháře.

Souvětí odporovací:

Obsah druhé věty popírá obsah první věty, je s ním v nesouladu (v protikladu), nebo ho omezuje. (**ale, avšak, však, leč, nýbrž**).

(B je v rozporu s A) ○ X ○

Bylo těžké najít nocleh, ale našli jsme ho přece.

Souvětí vylučovací:

Obsahy vět nemohou platit současně; platí kterákoliv, ale jen jedna z nich, vzájemně se vylučují. (**nebo, anebo, buď**)

(Jestliže platí A, nemůže platit B a naopak) ○ ~ ○

Buď se uč, nebo mi pojd' pomoci.

Souvětí důvodové:

Poměr mezi větami z nichž druhá svým obsahem přináší informaci důležitou pro pochopení obsahu věta první. (**neboť, vždyť, totiž**)

(B je důvodem k A) ○ ← ○

Byla jsem zoufalá, neboť se mi nic nedařilo.
důsledek   důvod

Souvětí důsledkové:

Poměr mezi větami, z nichž druhá obsahově vyplývá z pravé. (**proto, a proto, tedy, tudíž, tak, a tak**).

(B vyplývá z A) ○ → ○

Nic se mi nedařilo, a proto jsem byla zoufalá.
důvod   důsledek

• **Souvětí podřadné:**

Obsahuje **jednu větu hlavní** a jednu nebo více vět vedlejších.

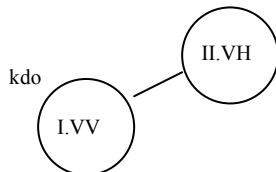
DRUHY VĚT VEDLEJŠÍCH:

!!!Vedlejší věty nelze určovat podle spojovacích výrazů, ale podle významu a podle toho na kterém výrazu věty řídicí závisejí!!!

• **Podmětná:**

Vyjadřuje podmět věty řídicí; přísudkovou část tvoří věta řídicí. Nejčastěji uvozena vztažným zájmenem (**kdo, co**, spojkami **že, aby, kdyby**)

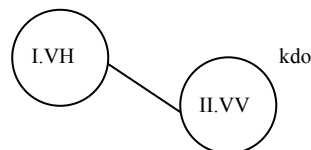
I.VV   II.VH
Kdo lyžuje, rád jezdí na hory
(lyžař)

• **Přísudková:**

Vyjadřuje jmennou část přísudku jmenného se sponou; vyskytuje se zřídka.

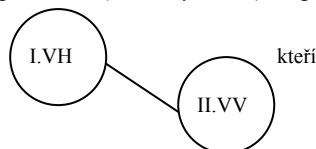
Obloha byla, jak když jí vymete. (byla jako vymetená)
Náš dědeček byl z těch, kdo šířili osvětu na venkově. (byl šířitelem)

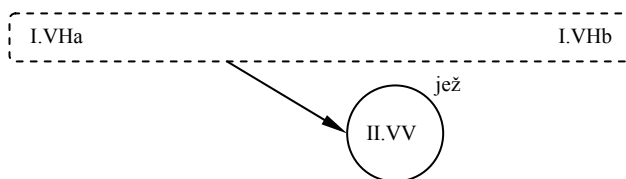
• **Přívlastková:**

Vyjadřuje přívlastek věty řídicí. Závisí na některém podstatném jménu věty řídicí, blíže ho určuje nebo omezuje jeho význam. Bývá uvozena vztažnými zájmeny (*kteřý, jenž*), vztažnými příslovci (*kde, kdy, kam*) a spojkami podřadicími (*aby, že*).

Znám hodně lidí, kteří sbírají poštovní známky. (sbírajících)

Zboží, jež nabízejí reklamy, nebývá často nejkvalitnější.

• **Předmětná:**

Vyjadřuje předmět věty řídicí. Závisí na slovese věty řídicí (nebo na přídavném jménu). Nejčastěji uvozena spojkami (*že, aby*), vztažnými zájmeny (*kdo, co*), příslovci (*kde, kam, odkud*)

Řekni mi, kde se sejdem.
Vzkázal, že máme hned přijít.

• **Příslovečná:**

Vyjadřuje příslovečné určení věty řídicí, různé okolnosti jejího děje. Rozvíjí přísudek věty řídicí.

- **místní** - vyjadřuje místní určení, spojovací výrazy (**kde, kam, odkud, kudy**)
Vrať se tam, odkud jsi přišel.
- **časová** - Vyjadřuje časovou okolnost. **Když** - vyjadřuje časovou současnost nebo předčasnost (*Když se vracel, přišlo.*). **Až** - vyjadřuje následnost (*Projednávali věc tak dlouho, až se shodli.*). **Jakmile, jen, jak, sotva, sotvaže** - okamžitost (*Rozloučila se, jakmile se začalo stmívat.*). **Zatímco** - souběžnost (*Zatímco matka chystala večeři, vyprávěl nám o dovolené.*). **Dříve, dříve než** - následnost (*Uhodl jsem pachatele dřív, než film skončil.*). **Kdykoliv** - opakování časových okolností (*Kdykoliv se unavil, zvolnil krok.*).
- **způsobová** - Vyjadřuje příslovečné určení způsobu. **Prostý způsob** (*Vykonával práci, jak nejlépe uměl.*), **míry** (*Jezte, co hrdlo ráčí.*), **prostředku** (*Stroj se uvede do pohybu tak, že se otočí pákou.*), **zřetele** (*Pokud šlo o pořádek, nemohli být spokojeni.*), **přírovnávací** (*Jak si usteleš, tak si lehneš.*), **účinková** (*Měla tak zmrzlé ruce, že necítila ani prsty.*), **omezovací** (*Žádný lékař mu už nepomůže, ledaže by se stal zázrak.*).
- **příčinná (důvodová)** - Vyjadřuje příčinu (důvod) děje věty řídicí. Spojky (**že, protože, poněvadž, jelikož**). (*Nepřišel do školy, protože ho bolet zub.*)
- **účelová** - Vyjadřuje účel vzhledem k ději věty řídicí (tj. okolnost, kam směřuje jednání), spojka (**aby**). (*Uděláme všechno, abychom dobře maturovali.*).
- **podmínková** - Vyjadřuje podmínku, na které může nastat děj věty řídicí. Spojky (**jestliže-li, kdyby, když, jestli**). (*Jestliže přijдете včas, vyhovíme vám.*).
- **připustková** - Vyjadřuje okolnost, která je v nesouladu s obsahem věty řídicí. Spojky (**ač, ačkoli[vy], třeba, třebaže, přestože, i když, i kdyby, byť, jakkoli**). (*Přestože bylo nepříznivé počasí, odjeli autem do hor.*)

• **Doplňková:**

Vyjadřuje doplněk věty řídicí. Závisí na slovese věty řídicí a zároveň se vztahuje k jménu v podmětu nebo předmětu této věty. Závisí zpravidla na slovese smyslového vnímání (*vidět, uvidět, pozorovat, slyšet, cítit*). Uvozeno spojkou (**jak, jako**). (*Připadal si, jako by se ocitl v pohádce.*)

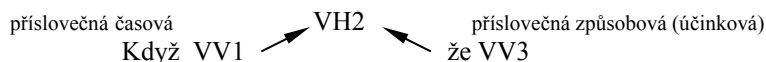
• **Složitě souvětí:**

Někdy se užívá termín složitě souvětí, ve kterém se setkává vyšším počet vět (nejméně tři) a komplikovaně se kombinují vztahy na různých úrovních. Základními možnostmi kombinací hlavních a vedlejších vět jsou souvětí:

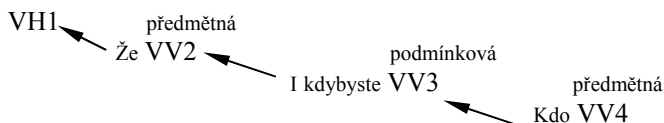
- **tvořena několika větami hlavními**, které jsou pevně uspořádány podle významových poměrů nebo časové následnosti. (Ještě večer jí zatelefonoval domů a pokorně se jí omluvil, ale její hněv se mu zmírnit nepodařilo, a tak dlouho do noci nemohl usnout obavami.)

VH1 + a VH2 x ale VH3 => a tak VH3

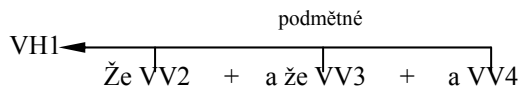
- **na hlavní větě závisí dvě nebo více vět vedlejších**. (Když začalo pršet, ochladilo se tak citelně, že jsme si museli přitopit.)

- **na hlavní větě závisí věta vedlejší, která je sama řídicí větou pro další větu vedlejší** (opakovaně) (Obávám se, že bych vám neporozuměla, i kdybyste se snažili sebevíc mi vysvětlit, kdo to zavínil)

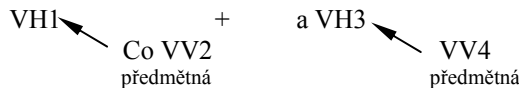

- **na větě hlavní závisí dvě nebo více vět vedlejších spojených souřadně** (Zdá se mi, že už to nemůže dlouho trvat a že se na obzoru objeví známá postava a zamává mi.)

- **dvě nebo několik souvětí podřadných spolu souřadně spojeno nebo je hlavní věta souřadně připojena k souvětí podřadnému**

(Pověs mi, co čteš, a já ti povím, jaký jsi.)

Věty podle postoje mluvčího:

Mluvčí formuluje svou výpověď tak, aby něco sdělil o skutečnosti, aby něco zjistil něco o skutečnosti nebo aby vyjádřil svoji vůli k realizaci skutečnosti.

- **Oznamovací** - něco tvrdí nebo oznamují, sloveso bývá ve způsobu oznamovacím, řídicěji podmiňovacím, konec věty vyznačen tečkou. (Šla bych tam.)
- **Tázací** - Vyjadřují otázku, užívají způsobu oznamovacího nebo podmiňovacího, konec věty vyznačen otazníkem(Šla bys tam?).
Druhy otázek:
  - **zjišťovací** - odpovídáme na ně „ano“ nebo „ne“ (Byl jsi tam?)
  - **doplňovací** - doplňujeme neúplnou znalost věci, uvedeny tázacím zájmenem **kde, kdy, kdo, co**. (Jaké to bylo?)
  - **vylučovací** - zjišťujeme, která z možností je správná. (Byl jsi tam nebo nebyl?)
  - **rozvažovací** - ptáme se sami sebe na další postup. (Mám tam jít?)
  - **řečnické** - vyjadřují tvrzení, na které neočekáváme odpověď. (Přesvědčí nás o tom dnes vůbec někdo?)
- **Žádací - rozkazovací** (vyjadřují rozkaz, zákaz nebo prosbu, konec vyznačen vykřičníkem. Např. *Nechod' tam!*), **přací** (vyjadřují citově zabarvenou vůli mluvčího, bývají uvedeny částicemi - *at', kéž, necht'*, konec vyznačen tečkou nebo vykřičníkem. Např. *Kéž by tam přišla!*)
- **Zvolací** - vyjadřují citový poměr k vyjadřované skutečnosti, bývají zakončeny vykřičníkem. (*To je dnes ale krásný den!*)

Stylistika:

SLOHOTVORNÍ ČINITELÉ:

Každý jazykový projev vzniká za určitých podmínek, které ovlivňují jeho výstavbu (porovnání projevu vzdělaného a nevzdělaného člověka). Podmínky plynou z autorova prostředí. Patří k nim **funkce** (estetičnost a přesvědčivost projevu), **prostředí** (záleží na autorově prostředí), **forma** (rozdílnou formu mají mluvené a psané projevy), **adresát** (kontakt mezi autorem a příjemcem), **míra provedení** (zvolené téma). Dále to jsou *povahové rysy autora, dosažené vzdělání, jazyková dovednost*.

SLOHOVÉ POSTUPY A ÚTVARY:

Je to způsob ztvárnění tématu.

Informační - nejjednodušší postup, fakt o tom co se stalo prostě konstatujeme (nevysvětlujeme).

Popisný - zachycujeme znaky a rysy skutečnosti (osoby, věci..atd.). Zvláštním druhem je *charakteristika*.

Vyprávěcí - podává průběh jedinečného děje. Má dějovou linii od zápletky k vyvrcholení a rozuzlení děje.

Výkladový a úvahový - u výkladového postupu se předmět nebo děj logicky zdůvodňuje. Úvahovým postupem vyjadřuje autor vlastní stanovisko k problému

Funkční styly:

- **Prostěsdělovací** (hovorový)

Je styl každodenní komunikace v rodině, mezi přáteli, ve škole nebo v zaměstnání. Podává informace a citové, hodnotící postoje k tématu. *Funkce je prostě sdělovací.*

Charakteristika: Projevy bývají vázány na konkrétní situaci. Důležitý je fyzický kontakt s posluchačem. Forma je převážně mluvená. Projevy jsou doprovázeny neverbálním vyjadřováním. Nejsou předem připravené.

V projevech se kombinuje slohový postu informační s jednoduchým popisem a vypravováním. V mluvených útvarech je nejvýraznější **mluvený dialog** (rozhovor dvou a více osob).

- **Zpráva:**

Stručné informace o události a její hodnocení

- **Oznámení:**

Stručně informuje o tom, co se stane. Například nejrůznější plakáty, pozvánky, program kina a divadla...

- **Referát:**

Informuje o aktualitách, stavu nebo historii odborného výzkumu (projektu) v různých oblastech a vysvětluje dosažené výsledky.

- **Tiskopisy:**

Předtiskšené formuláře, pouze vyplňujeme. (např. složenky, dotazníky - sčítání lidu, průzkum...)

- **Publicistický**

Je zaměřen na široké vrstvy čtenářů nebo posluchačů. Kromě toho, že přináší informaci, soustředí se taky na přesvědčování, ovlivňování lidí. Sdělení mohou být v různých oblastech života – politika, ekonomika, kultura, sport atd.

Uplatňuje se hlavně v hromadných sdělovacích prostředcích.

psaná publicistika - periodický tisk (noviny, časopisy), internetová média (elektronická forma novin, internetové časopisy atd.), teletext televizí.

mluvená publicistika - publicistické pořady vysílané televizí a rozhlasem (zpravodajské relace, diskusní pořady, cestopisné dokumenty, reportáže apod.).

Zvláštnosti - Rychle se mění podle společenské situace a potřeb. Bulvární média využívají kvůli senzačnosti nadměrnou hyperbolu (titulky), pracují s nespisovnými slovy apod.

Slohové útvary:

Zpravodajské - podávají souhrn základních údajů bez vysvětlení. (*zpráva, článek, reklama, inzerát, oznámení, interview, komuniké*)

Analytické - událost osvětlují a rozebírají a uvažují o ní (*komentář, úvodník, glosa, recenze*).

Beletristické - mají rysy publicistické, ale užívají i jazykových prostředků stylu umělecké literatury (*črta, sloupek, fejeton, reportáž*)

- **Zpráva:**

Stručný a výstižný projev, který informuje na základě nějaké události. Zpravodajství je nejdůležitější sdělovací prostředek. Zdrojem pro novináře jsou nejčastěji zpravodajské agentury (např. Česká tisková kancelář - ČTK). Jazyk je zcela neutrální, bez citového zabarvení.

- **Interview:**

Je projev formou rozhovoru. Probíhá pomocí otázek a odpovědí. V televizi a v rozhlasu je součástí téměř veškerých zpráv.

- **Komentář:**

Zveřejňuje kromě faktů a informací postoj autora k nějaké situaci z minulosti nebo současnosti. Autor zde projevuje svoji osobnost, svůj pohled, svůj styl. Jazyk je pestřejší, užívají se i slova citově zabarvená, humor, ironii, synonyma...atd.

- **Úvodník:**

Je projev, který bývá na první straně. Vyjadřuje stanovisko celé redakce. (např. v časopisech)

- **Kritika:**

Má za cíl hodnotit, posuzovat, zjistit klady a zápory a působit tak, aby byli negativní stránky odstraněny. Musí být objektivní, věcná a pravdivá.

- **Reportáž:**

Cílem je přiblížit čtenáři nebo posluchači co nejuvěrněji prostředí v němž se autor nachází, aby si čtenář nebo posluchač utvořil názornou představu. Objevuje se v novinách, časopisech, televizi, filmu, rozhlase, literatuře. Reportáž je z politických setkání, cest, válečné reportáže, sportovní atd. základem reportáže je popis - může být statický nebo dynamický (dějový) - prostředí je popsáno tak, jako by autor místem procházel. Do reportáže můžeme zařadit i líčení - autor zprostředkovává osobní dojmy, jaké v něm prostředí vyvolává. Součástí může být i vypracování kratšího příběhu, který s místem souvisí. Do reportáže je vhodné zařadit také rozhovor s osobami, které v prostředí žijí.

- **Fejeton:**

Menší prosaický útvar (podčarmík). Je lehčího rázu, má blízko k beletrii, témata fejetonů se mohou týkat různých oblastí života a vědy. Převažují otázky aktuální, uplatňuje se hlavně postup úvahový. (např. Jan Neruda - *Kam s ním?*, Ludvík vaculík)

Jazyková stránka: obvyklé je užití vtipných formulací, nadsázka, ironie, neotřelé spojení slov.

- **Recenze:**

Objektivní zhodnocení nového díla. Nový objev, nová počítačová, atd..

- **Odborný**

Je to styl odborných publikací, odborných časopisů a učebnic. Jeho cílem je podat přesné, jasné a relativně úplné informace z různých oborů lidské činnosti a poučít tím adresáta. Od autora vyžaduje odborné znalosti, schopnosti i vzdělání. Pro odborné projevy se používá výhradně jazyk spisovný. Jazykové prostředky jsou neutrální bez citově zabarvených slov. Nejvýznamnějším jazykovým prostředkem jsou **termíny**. Znalost a užití **terminologie** oboru je u autora nutná.

Styl vědecký je určený odborníkům určitého oboru, co nejpřesněji podává teorii jednotlivých vědních oborů.

Styl prakticky odborný uvádí přehledně a stručně teoretické poznatky do praxe, často se blíží stylu administrativnímu.

Styl populárně-naučný je určen pro laiky nebo začátečníky v oboru, snaží se zveřejnit vědecké bádání přístupnou formou, která závisí na úrovni adresáta.

- **Odborný popis:**

Podává odborné informace o vlastnostech, částech a souvislostech předmětů, jevů, činností a dějů z oblasti vědy, techniky, umění apod. Popis je založen na cílevědomém pozorování. Měl by být úplný a podrobný. Měl by systematicky postupovat od celistvosti k částem předmětu podle sledu pozorování. Může být doplněn nákresem či schématem, různými tabulkami.

Jeho variantami jsou:

- popis pracovního postupu
- návod

- **Výklad:**

Pojednává o zákonitých procesech v přírodě a ve společnosti. Objasňuje vznik a vývoj těchto procesů. Vysvětluje jejich fungování, podává poučení o podstatě činnosti. Cílem výkladu je odborné poučení o některém tématu z oblasti vědy, techniky, kultury apod. Je to nejčastější slohový útvar učebnic, odborných publikací a časopisů.

- **Úvaha:**

Slohový útvar v němž se autor zamýšlí nad určitým problémem. Vyvozuje z něj určité závěry. Hlavním cílem úvahy je přivést čtenáře k zamyšlení nad určitým problémem. Někdy nemusí být úvaha uzavřena, cesta plynoucí k určitému problému může být jen naznačena. Vyskytuje se v projevech vědeckých (může být kombinovaná s výkladem), publicistických (fejeton, úvodník, komentář) v dílech uměleckých.

Větní stavba a slovní zásoba: užívají se hodně věty tázací, zvolací, řečnické otázky (neodpovídáme na ni, má podnikit adresáta k tomu, aby sám hledal odpověď).

- **Administrativní**

Je to styl informativní a věcné komunikace při úředním styku. Je zaměřen na fakta a jejich sdělení, ovlivňuje a řídí činnost adresáta. K rychlému a jednotnému zhodnocení údajů o adresátovi pomáhají předtíštěné formuláře (např. daňové příznání, složenký, atd..).

Má funkci řídící (směrnice, nařízení, zákony), odborně sdělovací (zpráva, sdělení, úřední dopis) a správní (žádost).

Administrativní projevy musejí splňovat stanovené požadavky - srozumitelnost, výstižnost, stručnost. Musejí být snadno a rychle vypracovatelné. Projevy jsou zásadně psané, připravené a promyšlené. K jejich vypracování užijeme jistých stereotypních podmínek, a schematičnosti (hotové tabulky, hlavičky..atd.).

- **Žádost:**

Je formou úředního dopisu ve kterém se pisatel obrací na instituci s požadavkem, prosbou nebo přáním (např. žádost o přijetí do zaměstnání).

- **Posudek:**

V minulosti byli charakteristiky součástí posudků, které se vypracovávaly při přijímání lidí do škol, zaměstnání. Dnes se s posudky lidí setkáváme zřídka (doporučení, která vyžadují některé organizace, spíše formalitou, uvádějí vždy jen klady).

- **Životopis:**

Je věcné, stručné vystižení základních faktů průběhu života. Seznamuje se základními údaji o autorovi, s jeho znalostmi a zkušenostmi. V poslední době se používá tzv. **strukturovaný životopis**. Podává informace heslovitě, někdy i na předtištěném formuláři.

- **Úřední korespondence:**

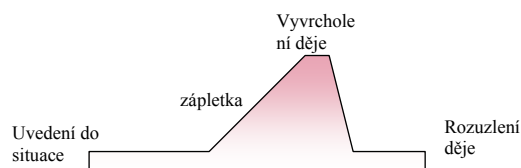
Je oficiální prostředek písemného styku s úřady, písemné komunikace jedince s institucemi (firmami, školami apod.) a institucí navzájem.

- **Umělecký**

Je styl umělecké prózy, poezie a dramatu (beletrie). Formuluje každé sdělení tak, aby působilo na citovou stránku vnímatele, obohacovalo jeho vnitřní život a nutilo jej zaujímat k výpovědi etické a emotivní postoje. Okruh projevu, v nichž nacházíme umělecký styl, je velmi široký a zahrnuje velmi různorodé texty.

- **Vypravování:**

Je základ epických děl (povídek, románů, pověstí atd.). Jeho podstatou je jedinečný, neopakovatelný děj (příběh), uspořádaný podle časové nebo příčinné souvislosti. Děj se rozvíjí od **zápletky**, přes vyvrcholení, po rozuzlení.

Příběh může být vyprávěn **chronologicky** (postupně), nebo **retrospektivně** (vypravěč vypráví od konce k začátku - např. vzpomínky). Zpomalení děje lze docílit pomocí **odboček** (vyprávění vedlejšího děje).

- **Charakteristika:**

Je popisný útvar, který podává duševní vlastnosti, povahové rysy, schopnosti a zájmy člověka.

Charakterizovat se dá dvěma způsoby

- **přímá** charakteristika vyjadřuje vlastnosti přímo (např. *je upřímná*)
- **nepřímá** charakteristika uvádí příklady jednání, ze kterých vlastnosti nepřímou vyplývají (např. *Vždycky otevřená říká, co si myslí.*)

Úvod

Seznámení s charakterizovanou osobou, zdůvodnění výběru, vztah k ní, stručný popis.

Vlastní charakteristika

- vnější projevy osoby (výraz obličeje, pohyby, gesta, chůze, oblékání)
- vztah k lidem (čestnost, skromnost, úcta k lidem)
- vztah k přírodě a prostředí
- vztah k práci
- nadání, schopnosti
- zájmy

Závěr

Shrnutí, v čem je osoba vzorem, kritika osoby, doporučení.

- **Popis:**

V uměleckém stylu vystihuje osobu, zvíře, věc nebo jiný jev ze subjektivního pohledu autora. Neklade si nárok na úplnost a systematickosti, ale vybírá z popisovaného objektu zajímavé a jedinečné znaky.

- **Řečnický**